

ИЗВЕСТИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО JOURNAL OF THE BULGARIAN GEOGRAPHIC SOCIETY

Journal homepage: www.geography.bg/

Еволюция на туристическото райониране в България: цели, подходи, резултати Evolution of Tourist Regionalization in Bulgaria: Objectives, Approaches and Results

Васил Маринов, Елка Дограмаджиева, Мариана Асенова
Софийски университет „Св. Кл. Охридски“, катедра „География на туризма“

Vasil Marinov, Elka Dogramadjieva, Mariana Assenova
Sofia University

ABSTRACT

Key words:
tourist regions, tourist
regionalization, regional schemes

The issue of defining tourist regions in Bulgaria and their management has been discussed in the country over the last 50 years and is still relevant nowadays. So far, many attempts have been made to develop an acceptable solution in regards of the nature, functions and scope of the tourist regions in the country but for a number of reasons and in different political and economic context they have not been successful. At the same time, the need for tourist regionalization in Bulgaria has been recognized by almost all stakeholders in the tourism sector over the last 10-15 years.

The aim of this article is to review and compare the existing tourist regionalization schemes of the country, thus allowing to trace the evolution of tourist regionalization and to highlight the main theoretical deficiencies, as well as the underestimation of scientific principles and approaches that underlie its practical inapplicability. The comparative analysis covers all concepts developed over the last 50 years that present a specific scheme of tourist regions, taking into account the relevant explanatory notes. For the purpose of the comparison, 9 criteria have been selected, which refer both to the approach and objectives, and to the specific schemes and their compliance with basic practical requirements. The results of the comparative analysis are chronologically presented in a table for their clearer and easier perception.

The analysis has shown that the numerous tourist regionalization concepts of Bulgaria differ greatly in objectives, approaches and tools applied, and respectively provide different results in terms of country coverage, taxonomy, degree of the schemes' details, etc. It has also shown significant differences in the tourist structuring of the country's territory, which are more visible in the period after 1990. The development of a methodologically sound, politically acceptable and applicable scheme of tourist regions is a difficult political and scientific task but it is achievable through a reasonable compromise between the theory and the views of key stakeholders, in compliance with legislation and in the context of its objectives. The effectiveness of tourist regionalization for the purposes of tourism policy and destination marketing ultimately depends on its practical implementation. Otherwise, it could be considered merely as an “academic” exercise, which may have a scientific but not an applied value.

Въведение

Въпросът за очертаване на туристически райони в страната и тяхното управление се обсъжда в последните 50 години и не губи своята актуалност, като по различни причини и в различен политически и икономически контекст рядко се е достигало до приемливо решение за същността, функциите и обхвата на туристическите райони в страната. Световната туристическа практика показва, че няма страна

с успешно развит туризъм, която да не изпълзва туристическите райони, за да стимулира развитието на туристическия продукт и да направи по-ефективно представянето му на пазара. В България, като изключим опита на доброволните регионални сдружения с маркетингови цели и проекти за регионален маркетинг (Асенова и Маринов, 2014), до 2013 г. липсва целенасочена туристическа политика на регионално ниво, за която туристическото райониране служи като инструмент (Асенова, 2004). Същевременно необходимост-

¹Автор за кореспонденция, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“, София – 1504, бул. „Цар Освободител“ 15, каб. 258, e-mail: vasil.marinov@gmail.com

та от туристическо райониране на България се признава от почти всички заинтересовани в туристическия сектор през последните 10-15 години. Тя се мотивира от всеобщото желание за развитие на конкурентноспособен туризъм, провеждане на регионализирана туристическа политика, съобразена с териториалните особености и спецификата на различните части от страната и осъществяване на ефективен регионален маркетинг, който да направи туристическите райони разпознаваеми за потенциалните туристи и успешно да ги „продава“ – както на вътрешния, така и на международния пазар.

Въпросът за туристическото райониране традиционно предизвиква интереса и на научната общност. На него са посветени десетки публикации, но запитването към чисто академични „упражнения“ по темата също не води до работещи решения. Опитът показва, че постигането на добри резултати изисква разумен компромис между строгите теоретични постановки, от една страна и реалните нужди и възможности на туристическата политика, от друга (Marinov et al., 2009; Маринов и др., 2015), т.е. между необходимостта от практическо райониране и идеалите на регионализационната логика.

До момента само в два случая се е стигало до политически решения във връзка с обособяването на територии за целенасочено развитие и управление на туризма. През 2009 г. Министерският съвет приема Стратегия за развитие на културния туризъм с очертани локални културни системи, които служат за основа на една от операциите на Оперативната програма за регионално развитие 2007 – 2013 г. През 2015 г., в съответствие със Закона за туризма от 2013 г., Министерството на туризма одобри Концепция за туристическо райониране на България със схема от 9 района, като основа за създаване на организациите за тяхното управление (Концепция за..., 2015).

Авторите на настоящата статия са взели активно участие в различни етапи от разработването на одобрената концепция. Това им дава основание да представят основните резултати от детайлното проучване на опитите за туристическо райониране на България, както и да споделят по-общо изводи, касаещи еволюцията на туристическото райониране и практическата приложимост на туристическите райони в България.

Методика на изследването

Осъщественият през последните 40–50 години туристически районираня на България си поставят различни цели, използват различен инструментариум и дават различни резултати по отношение на покритие на страната, таксономия, степен на детайлност и пр.

Целта на настоящата статия е да направи преглед и сравнителен анализ на съществуващите схеми за туристическо райониране на страната, които позволяват, от една страна, да се проследи еволюцията в туристическото райониране, в т. ч. „лутането“ относно неговите цели и липсата на ясни механизми за превръщането му в реален инструмент на туристическата политика (Маринов и др., 2015), а от друга – да се открият основните теоретични пропуски, подценяването на научните принципи и подходи от страна на политическите субекти или представителите на академичната общност, които са в основата на практическата им неприменимост.

На сравнителен анализ са подложени само разработки,

които предлагат конкретна схема на туристическо райониране, като е взета предвид и съответната обосновка. За целите на сравнението са избрани 9 критерия, които се отнасят както до подхода и целите, така до конкретните схеми и съобразяването им с основни изисквания, които да ги направят практически приложими. По-конкретно, използваните критерии са: предназначение (цел) на районите; подход към районирането; адекватна на целта и „прозрачна“ методика за очертаване на районите; съответствие с основните теоретични принципи на туристическото райониране; брой райони на най-високото таксономично ниво; наличие на второ таксономично ниво (порайони, микрорайони); покритие на територията; съобразяване с общинските граници; съответствие с целите на туристическото райониране според Закона за туризма (2013). За по-голяма прегледност резултатите от сравнителния анализ са представени в табличен вид (Приложение 1).

Резултати и дискусия

Туристическото райониране у нас започва да се развива в началото на 60-те години на миналия век. Работата в тази област е особено интензивна през 60-те и 70-те години, което се обуславя от ускореното туристическо усвояване и необходимостта от усъвършенстване в териториалната структура и организация на туризма в условията на централно планирана икономика. До края на 80-те години на миналия век са разработени над 10 схеми на туристическо райониране с национален обхват, които имат предимно академична или териториално-устройствена насоченост (ИРТП, 1961; Lozanoff, 1968; ИРТП, 1968; Бъчваров, 1970, 1975, 1982; Динев, 1974; КНИПИТУГА-ЕТУП на НРБ, 1978; Воденска, 1978, 1986; Слаев, 1980, 1986; Евре, 1988).

През 60-те години се разработват предимно ресурсни районираня. От началото на 70-те години нараства необходимостта от комплексна характеристика на туристическите райони, във връзка с динамичното развитие на туризма и нарастването му икономическо значение. Постепенно в схемите на туристическо райониране започва да се търси съчетание между ресурсния, отрасловия и социално-географския подходи. Методите на райониране се развиват от използването на 1–2 водещи критерия, към прилагането на няколко равнозначни критерия. От края на 70-те години се налага принципът за съчетаване на частните районираня (на ресурсите, туристическите потребности, МТБ на туризма и др.) с интегрален подход, базиран на функционалните вътрешнорегионални връзки. Някои от предложените схеми отразяват както фактическото състояние (моментен срез) на рекреационните явления и процеси, така и перспективите за бъдещо развитие.

След известен период на „забравя“ при прехода към пазарна икономика, от края на 90-те години туристическото райониране отново добива актуалност. Приложната му стойност в новите политически и пазарни условия обаче се променя значително. От проучвания, предложения и идеи, насочени предимно към усвояване на ресурсите и устройство на територията, се преминава към схеми, съобразени със съвременните нужди на туристическата политика – децентрализирано управление, маркетинг и реклама на туристически дестинации (Ziegler, 1997; ААТ, 2008; Стратегия за Бранд „България“, 2013; Асенова и Маринов, 2014); развитие на специализирани видове туризъм (Национална стратегия за развитие на екотуризма, 2004; Стратегически план за раз-

втише на културния туризъм, 2009; Грозева и Илиева, 2015); наблюдение и анализ на териториалното развитие на туризма (Стойнев, 2007; Анализ на териториалното развитие ..., 2011, Кръстев, 2014, 2015), обвързване на туризма с общата регионална политика (Марков и Димов, 2007) и диференциране на политиката за подкрепа на туризма (Левков, 2015).

Най-важните особености на всички съществени районирания в приблизително хронологичен ред са изведени накратко в сравнителен план в Приложение 1. По този начин ясно се открояват техните предимства и недостатъци - както по отношение на общите научни принципи, така и по отношение на конкретните изисквания към туристическите райони и възможностите за практическото им използване.

Анализът на схемите на туристическо районирание, разработени в България до края на 80-те години на миналия век показва следните по-важни особености:

1. В миналото интересът към туристическото районирание е предимно академичен или породен от нуждите на териториално-устройственото планиране.

2. В разработките доминират ресурсният и/или отрасловият подходи. По тази причина, очертаните туристически райони не покриват цялата територия на страната – в тях са включени само ареалите с най-атрактивни ресурси (главно природни) и / или такива, в които туризмът е специализираща отрасъл със значителна степен на развитие към момента на проучването.

3. Ресурсно-ориентираните районирания очертават относително хомогенни райони въз основа на сходства в природните ресурси, но антропогенните ресурси и културната идентичност са силно подценени; на практика те дори не се използват като критерии при определянето на районите в много от схемите.

4. Отрасловият подход очертава функционални райони, базирани на принципа на гравитацията и социално-икономическите връзки, при което конфигурацията на районите се изменя към по-компактни териториални структури, но с по-слабо изразена хомогенност на природните дадености. Тези по-компактни, макар и не толкова хомогенни структури обаче, вероятно са по-удобен модул за създаване на работещи партньорства, вкл. и за организации за управление на туристическите райони (ОУТР).

5. Като цяло методиката на извършените районирания не е добре изяснена – невинаги общият подход и критериите са изрично посочени, а дори когато това е направено, конкретните показатели и начина на прилагането им остават „скрити“.

6. Броят на туристическите райони на най-високо териториално ниво варира от 16 (ИРТП, 1968) до 3 (Еврев, 1988), но в най-утвърдените интегрални схеми са очертани 7 района (Динев, 1974; Бъчваров и Апостолов, 1982).

7. Налице е сходство в обхвата на териториите, заети от туристическите райони, в т.ч. и в обхвата на развитите райони. Главните различия са свързани с обособяването на туристически район около р. Дунав и в Източна Стара планина, както и с границите на района около гр. София.

8. Почти всички схеми на туристическо районирание не отчитат административно-териториалното деление на страната и се разминават с общинските граници. Изключение в това отношение правят само райониранията на арх. Еврев.

9. Във всички случаи наименованията на районите и по-малките съставни единици са типично „географски“, често твърде сложни и трудно приложими от гледна точка на

маркетинга на дестинациите.

Анализът на по-новите туристически районирания, извършени от края на 90-те години насам, позволява да се направят следните обобщения:

1. Непосредствено след промените интересът към туристическото районирание е ограничен поради липсата на реална, осъзната и трайна политическа нужда. От края на 90-те години обаче възникват спешни нужди за очертаване на различни видове райони или ареали, за които обикновено са търсени „пожарни“ ад-хок решения, които не създават устойчиви резултати.

2. Много от схемите страдат от методически дефицити, които са съществено ограничение за тяхното използване при разработването на ново туристическо районирание – недостатъчно изяснени цели и предназначение, липса на изрично представени и разяснени критерии, непрозрачна методика за набиране на информацията и прилагане на критериите.

3. „Новите“ схеми в повечето случаи прилагат комбиниран подход, при който се отчитат наличните ресурси, но и разработените туристически продукти и атракции, както и съществуващите туристически организации. Съществен момент в много от новите районирания е насочването на вниманието не само към природните, но и към културните ресурси и атракции, което е свързано с повишената роля на културния туризъм в съвременното развитие на туризма и в туристическата политика в България.

4. За разлика от „старите“, в голяма част от „новите“ схеми туристическите райони обхващат цялата територия на страната. Това е валидно по-специално за последните схеми, ориентирани към маркетинговите и управленските цели (ДАТ, 2008; Анализ на ..., 2011; Стратегия за бранд „България“, 2013; Марков и Димов, 2007; Асенова и Маринов, 2014; Кръстев, 2014, 2015; Министерство на туризма, 2015; Грозева и Илиева, 2015; Левков, 2015).

5. Сравнително голяма част от „новите“ схеми на туристическото районирание се съобразяват с общинското деление (Ziegler, 1997; МИЕТ, 2011, 2013; Марков и Димов, 2007; Дончев и Пенерлиев, 2008; Кръстев, 2014, 2015; Министерство на туризма, 2015; Левков, 2015).

6. За разлика от „старите“, „новите“ туристически районирания в почти всички случаи не очертават районни единици от различен таксономичен ранг. Изключение са райониранията на ДАТ (2008) и райониранията за бранд „България“ (МИЕТ, 2013), където в някои райони се предлага брандирането на отделни подрайони, както и Концепцията за туристическо районирание (МТ, 2015), в която подрайони са очертани във всички туристически райони.

7. Броят на очертаните туристически райони варира от 4 (Марков и Димов, 2007; Анализ на териториалното развитие ..., 2011; Кръстев, 2014, 2015) до 19 (ДАТ, 2007), но най-добре аргументираните схеми предлагат 6-8 района (Ziegler, 1997; ДАТ, 2008; МИЕТ, 2013; Асенова и Маринов, 2014, Министерство на туризма, 2015)

8. Пълно съответствие с изискванията към туристическите райони в Закона за туризма (2013) е изрично търсено и постигнато единствено в официално одобрената схема от Концепцията за туристическо районирание на България (2015). Частично, такава съответствие предлагат схемите на ДАТ (2008) и МИЕТ (2013). Между тези две схеми е налице голямо сходство в териториалния обхват на районите. Съществуват обаче различия и несигурност по отношение на точните граници на определените райони, което е от кри-

тично значение за политическото приложение на туристическото райониране.

9. Единствено в официално приетата Концепция за туристическо райониране на България (2015) е поставен силен акцент върху консултирането на териториалния обхват на районите с широк кръг от заинтересовани страни. Това, заедно с ориентацията към практическо прилагане и политическа приемливост на предложените райони, е уникално в сравнение с всички останали туристически районираня, осъществявани в страната до момента.

Заключение

Сравнителният анализ на туристическите районираня на България показва наличие на „множественост“ на схемите и твърде сериозните различия в туристическото структуриране на територията, които са по-видими в периода след 1990 г. Сред съществуващите теоретични обяснения за причините може да се изтъкне, че:

- Резултатите (очертаните райони) зависят от предназначението, подхода, критериите, методите, показателите и пр.;

- Районите не съществуват обективно - всяка схема на туристическо райониране може да бъде критикувана от различни гледни точки и с различни аргументи;

- Границите на районите не са ясни линии, а по-скоро преходни ивици; макар че има практическо единодушие по отношение на „ядрата“ на туристическите райони, остават съществени различия по тяхната периферия и по-конкретното структуриране на територията (в т.ч. брой и размер на районите).

Същевременно, разработването на методически извържана, политически приемлива и практически приложима схема на туристическо райониране е трудна политическа и научна задача, но е постижима чрез разумен компромис между теоретичните принципи и вижданията на ключовите заинтересовани страни, при спазване на законовите разпоредби в контекста на зададените цели.

Концепцията на Министерството на туризма (2015), се оценява именно като такъв политически приемлив компромис. Но независимо от заложените принципи, използваните методи и пр., ефективността на туристическото райониране, разработено за целите на туристическата политика и маркетинга на дестинациите, зависи в крайна сметка от неговото реално прилагане. Ако няма такова прилагане работата на голям брой изследователи в тази област си остава чисто „академично“ упражнение, което може да има научна, но не и приложна стойност. „Историята“ на Концепцията за туристическо райониране досега не вдъхва оптимизъм в това отношение. Въпреки че е завършена през юли 2014 г. и още преди окончателното си завършване намира отражение в новата Стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014-2030 г., тя е утвърдена едва през март 2015 г. Три години след официалното ѝ приемане към началото на 2018 г. няма индикации, че Министерството на туризма предприема активни действия по нейното прилагане (насърчаване на създаването на организации за управление на туристическите райони и осигуряване на условия за тяхното ефективно функциониране), в т.ч. и за осигуряване на необходимите финансови ресурси, изисквани от самата концепция, въпреки че такава подкрепа е предвидена по оперативна програма „Иновации и конкурентноспособност“ (с.

79, 137) в размер на близо 10 млн. лв. Съответният проект е стартиран едва през май 2018 г. (по данни на Информационната система за управление и наблюдение на средствата от ЕС в България 2020)." Това поставя под съмнение необходимостта от регламентиране на туристическите райони и на организациите за тяхното управление в Закона за туризма (2013) и на практика компрометира дейността на всички правителства от 2007 г. в тази област. Същевременно се потвърждава идеята, заложена в Концепцията, че не е реалистично да се разчита единствено и само на доброволното обединяване на заинтересованите за формиране на организациите за управление на туристическите райони. През март-юли 2018 г. са регистрирани три организации за управление на туристически райони – за Варненски черноморски туристически район, туристически район "Родопи" и Бургаски черноморски туристически район). Периодът на създаването им дава основание да се предполага, че то е мотивирано именно от възможностите за финансиране.

Използвана литература:

- Анализ на териториалното развитие на туризма. Окончателен доклад. ОППР, Схема за безвъзмездна финансова помощ BG161PO001/3.3-01/2008 „Подкрепа за ефективен национален маркетинг на туристическия продукт и подобряване на информационното обслужване“ по проект BG161PO001/3.3-01/2008/001-1 „Маркетингови проучвания и оценка на ефективността на националния маркетинг“, МИЕТ, 2011.

2. Асенова, М. Туристическото райониране като инструмент на туристическата политика. – В: Географията ... вчера, днес, утре. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. д-р Ст. Карастоянов. УИ „Св. Климент Охридски“, – С., 2004, с. 239-246.

3. Асенова, М., В. Маринов. Потенциални маркетингови туристически райони на България. – Год. на СУ, ГГФ, т. 106, УИ „Св. Климент Охридски“, – С., 2014, с. 253-276. https://www.uni-sofia.bg/docs/ggff/Ann_SU_106_colour.pdf (използван на 11.02.2018).

4. Бъчваров, М. За икономическата географска същност на туристическия район. Год. на СУ, ГГФ, кн. 2, География, т.62, УИ „Св. Климент Охридски“, – С., 1969. С., 1970, с. 337-356

5. Бъчваров, М. География на туризма в социалистическите страни. Наука и изкуство, – С., 1975, 223 с..

6. Бъчваров, М., Н. Апостолов. География на туризма. Изд. „Г. Бакалов“, В., 1982, 309 с.

7. Бъчваров, М., П. Еврев. Специфика на териториалните рекреационни единици. Проблеми на географията, БАН, – С., 1991, №. 4, с. 23-32.

8. Воденска М., Социально-економические факторы формирования территориальной организации отдыха населения Болгарии, Москва, 1978, гис.

9. Воденска, М. Проблемы рекреационного районирования. – В: Рекреационные системы, Изд. Московского университета, – М., 1986, с. 83-91.

10. Грозева, М., Н. Илиева. Културно-историческо туристическо райониране на България на базата на недвижимо културно-историческо наследство. – В: Туризмът в епохата на трансформация. Сборник доклади от юбилейната международна конференция, посветена на 50-годишнината от създаването на специалност „Туризм“ в Икономически университет – Варна, Изд. „Наука и икономика“, Икономически университет – Варна, – В., 2015, с. 908-916.

11. Динев, Л. Концепция за туристическото райониране на България. Год. на СУ, ГГФ, кн. 2, География, т. 66, УИ „Св. Климент Ох-

ригски“, – С., 1972. – С., 1974, с. 301-321

12. Дончев, Д., М. Пенерлиев. По въпроса за туристическото райониране на България. Проблеми на географията, кн. 3-4, БАН, – С., 2008, с. 18-34.

13. Еврев, П. Териториално устройствено планиране на отгиха и туризма. УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 1998, 206 с.

14. Закон за туризма. Обн., ДВ, бр. 30 от 26.03.2013 г.

15. ИРТП. Генерална схема за перспективното разпределение на курортно-туристическите обекти в страната. С., 1969.

16. КНИПИТУГА. Единен териториално-устройствен план на НРБ, система „Отгих“. – С., 1979.

17. Концепция за туристическо райониране на България. Министерство на туризма, София, 2015. <http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/strategicheski-dokumenti/konserciya-za-turisticheskogaonirane-na-bulgariya> (използван на 11.02.2018).

18. Кръстев, В. География на туризма. Варна, Наука и икономика, 2014, 355 с.

19. Кръстев, В. Относно новото туристическо райониране на България: Критични съобщения. – В: Инфраструктура и комуникации – научно списание на факултет „Икономика на инфраструктурата“ – УНСС. Специално издание „Тенденции и предизвикателства пред глобалния туризъм“ – год. 5, октомври 2015, с. 74-81.

20. Левков, К. География на туризма. – С., Авангард Прима, 2015, 284 с.

21. Маринов, В., П. Еврев, М. Асенова, Е. Дограмджиева. Концепция за туристическо райониране на България: теоретични постановки, закони изисквания и практически следствия. Проблеми на географията, кн. 1-2, БАН, – С., 2015, с. 31-43. http://www.niggg.bas.bg/wp-content/uploads/2015/10/12_2015.pdf (използван на 11.02.2018).

22. Марков, И., Н. Димов. Районите на туризма в България – хоризонтална мрежа за регионално развитие и политика. – В: Българският туризъм – приоритети за развитие до 2013 г.“, Славена, В., 2007, с. 89-99.

23. Национална стратегия и план за действие за развитие на екотуризъм в България. ААМР, 2004.

24. Оперативна програма „Иновации и конкурентносостобност“. Март 2015 http://www.opcompetitiveness.bg/images/module3/1939_ORIC_2014-2020_adopted_by_EC_16.03.2015.pdf (използван на 11.02.2018)

25. Славев, С. География на туризма на България. ВФСИ, Свищов, 1980, 155 с.

26. Славев, С. Туристическо райониране на България – същност

и оценка. – В: Типология и райониране на териториите за туризъм и отгих. – С., 1986, с. 88-93

27. Станков, Г., М. Бъчваров, Х. Тишков, М. Воденска, П. Станев, П. Еврев. География на отгиха и туризма в България. – С., Наука и изкуство, 1985, с. 279.

28. Стойнев, П. Териториално разположение и концентрация на материално-техническата база за туризъм в България. В: Туристически пазар, бр. 9, 2007, с. 20-21.

29. Стратегически план за развитие на културния туризъм в България (обобщен анализ). Прием от МС 14 октомври 2009, http://mc.government.bg/images/Resume%20-%20Cultural_tourism_new_version.doc (използван на 11.02.2018).

30. Стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014-2030 г. С., 2014 http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/strategy-policy/strategy_2014-2030_13_05_2014-sled_ms_26_05_2014.pdf (използван на 11.02.2018).

31. Стратегия за бранд „България“. Разработване на стратегия за бранд „България“, продуктови и регионални брандове и интегриран бранд мениджмънт, „Обединение за бранд „България“. ОППР, Схема за безвъзмездна финансова помощ BG 161PO001/3.3-01/2008 „Подкрепа за ефективен национален маркетинг на туристическия продукт и подобряване на информационното обслужване“ по договор № BG161PO001/3.3-01/2008/001-08 за проект „Разработване на стратегия за бранд България и въвеждане на практика на интегриран и последователен бранд мениджмънт“, МИЕТ, 2013.

32. Схема за райониране на отгиха и туризма в НРБ, ИРТП, С., 1961.

33. Схема за райониране на отгиха и туризма в НРБ, ИРТП, С., 1968.

34. Туристическо райониране на Република България. ДАТ, май 2008.

35. Lozanoff, E. Geographische Aspekte des Auslandstouristik in der Volksrepublik Bulgarien. – Geographische Berichte, Berlin, 1968.

36. Marinov, V., M. Assenova, N. Popova, E. Dogramadjieva. Tourism Regionalization of Bulgaria - between Policy Needs and Theoretical Challenges. In: International Conference „Global Changes: Vulnerability, Mitigation and Adaptation“. International Scientific Conference dedicated to the International Earth Day and the Day of the Faculty of Geology and Geography, “St. Kliment Ohridski” University of Sofia. Sofia, Bulgaria – 17-18 April 2008. – С., 2009, p. 235-244

37. Ziegler, F. Regional Tourism Policy and Organizations in Bulgaria. PHARE – Tourism Development in Bulgaria, 1997.

Приложение 1. Съществуващи схеми на туристическо райониране в България – основни характеристики по избрани критерии
Annex 1. Existing schemes of tourist regionalization in Bulgaria - main characteristics based on selected criteria

Схеми на туристическо райониране	Критерии									
	Преобладаващи / цѐ	Погох към районирането	Актуална на цѐта и „прозрачна“ методика	Съвместивост с основните теоретични принципи на туристическото райониране	Брой райони на най-високото таксономично ниво	Наличие на второ ниво (подрайони, микрорайони)	Покритие на цялата територия на страната	Отчитане на общинските граници	Съвместивост с цялостното туристическото райониране (Закон за туризма (2013))	
Туристическо райониране на Топѐва и Колектив (ИРТП, 1968)	Планировъчно-проектантска	Ресурсен (ПТР)	Неясна	НЕ	16	ДА	НЕ	НЕ	НЕ	
Концепция за туристическо райониране на НР България (Алиев, 1974)	Комплексно планиране и управление на туризма	Предимно ресурсен (ПТР)	Частично изяснена	ДА	7	ДА	НЕ	НЕ	НЕ	
Схема на Бѐчваров (1970)	Непосочена	Отраслов	Частично изяснена	ДА	4	ДА	НЕ	НЕ	НЕ	
Схема на Бѐчваров (1975)	Непосочена	Отраслов	Частично изяснена	ДА	6	ДА	НЕ	НЕ	НЕ	
Схема на Бѐчваров и Апостолов (1982)	Непосочена	Отраслов	Частично изяснена	ДА	7	ДА	НЕ	НЕ	НЕ	
Схема на Воденска (1978, 1986)	Непосочена	Интегрален икономически и социално-географски	Частично изяснена	ДА	5	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ	
Схема на Славев (1980, 1986)	Непосочена	Ресурсен и отраслов	Частично изяснена	ДА	6	ДА	НЕ	НЕ	НЕ	
Туристическо райониране според ЕТУП (1978)	Планировъчно-проектантска	Ресурсен (ПТР)	Частично изяснена	ДА	3	ДА	НЕ	ДА	НЕ	
Туристическо райониране на Евреб (1984, 1988)	Планировъчно-проектантска	Ресурсен (ПТР)	Частично изяснена	ДА	3	ДА	НЕ	ДА	НЕ	
Субектно- и обектноориентирани териториални рекреационни единици в България (Бѐчваров, Евреб, 1991)	Теоретично изясняване на двата типа териториални системи	Субектен (терсене) и ресурсен (обектен)	Частично изяснена	ДА	8+7	НЕ	НЕ	НЕ	НЕ	
Туристическо райониране на Ziegler (1997)	Очертаване на приоритетни ареали за подкрепа на туризма	Комплексен (ресурси и тур. организации)	Изяснена	ДА	4+2	НЕ	НЕ	ДА	НЕ	

Схеми на туристическо районирание	Критерии							Соответствие с цялостното на туристическото районирание според Закона за туризма (2013)
	Прегазначение / цена	Плътността на райониранието	Адекватна на целта и „прозрачна“ методика	Соответствие с основните теоретични принципи на туристическото районирание	Брой райони на националното мащаб	Навчание на второ ниво (поградоп, микрорайони)	Покритие на цялата територия на страната	
Еко-туристически дестинации в Националната стратегия за развитие на еко-туризма (2004)	Неясна	Неясна	Неясна	Неясна	Неясна	Неясна	ДА	НЕ
Локални културни системи (Локиси) в Стратегическия план за развитие на културния туризъм (2009)	Определяне на приоритетни зони за развитие на културния туризъм	Комплексен	Частично изяснена	Частично	13	НЕ	НЕ	НЕ
Схема на Стойнев (2007)	Неясна	Статистически	Неясна	НЕ	8	НЕ	ДА	НЕ
Схема на ААТ (2007)	Неясна	Неясна	Неясна	НЕ	19	НЕ	НЕ	НЕ
Схема на ААТ (2008)	Туристически маркетинг и управление на туризма	Предимно ресурсен (ПТР и АТР)	Неясна	ДА	8	ДА	ДА	ДА
Схема на Марков и Димов (2007)	Хоризонтална мрежа за регионално развитие и политика	Отраслов, статистически, хоризонтално развитие на туризма	Частично изяснена	НЕ	4	НЕ	ДА	НЕ
Схема на Дончев и Пенерлиев (2008)	Неясна	Статистически	Частично изяснена	Частично	9	ДА	НЕ	НЕ
Териториални макро-структури на туризма в България (Анализ на териториалното развитие, 2011)	Неясна	Статистически	Неясна	НЕ	4	НЕ	ДА	НЕ
Туристически райони в Стратегията за бранд „България“ (МИЕТ, 2013)	Брандиране на туристическите райони	Маркетингов	Частично изяснена	Частично	7	В отдели случаи	ДА	ДА
Маркетингови туристически райони (Асенова и Маринов, 2014)	Потенциални маркетингови туристически райони	Комплексен, с фокус върху естествено формираните пространствени образувания	Изяснена	ДА	7	НЕ	ДА	ДА
Концепция за туристическо районирание (Министерство на туризма, 2015)	Управление и маркетинг - регионални туристически продукти регионален маркетинг	Комплексен, синтез, акцент върху консултиране със заинтересованите страни	Изяснена	ДА	9	ДА	ДА	ДА

Схеми на туристическо районирание	Критерии								
	Прегназначенце / цена	Погох към райониранието	Адекватна на цената и „прозрачна“ методика	Съвместимост с основните теоретични принципи на туристическото районирание	Брой райони на най-високото мащабно ниво	Навучене на второ ниво (подредено, мащабно)	Покриване на цялата територия на страната	Отчитане на общинските граници	Съвместимост с цялата на туристическото районирание според Закона за туризма (2013)
Туристическо районирание на Кръстев (2014, 2015)	Интегрално туристическо районирание	Отраслов, геокултурен (културно-образен)	Частично изяснена	Частично	4	НЕ	ДА	ДА	НЕ
Културно-историческо туристическо районирание на Грозева и Илиева (2015)	Културно-историческо туристическо районирание	Ресурсен - невъзможното културно-историческо наследство	Изяснена	Частично	7	Оси и локализации	ДА	НЕ	НЕ
Туристическо районирание на Левков (2015)	Диференцирана политика за подкрепа на туризма	Социално-географски, статистически	Изяснена	Частично	8	НЕ	ДА	ДА	ДА